

Katarzyna Jarosz
Uniwersytet Opolski

Miejsce międzypokoleniowego uczenia się w procesie hominizacji

The Role of Intergenerational Learning in the Process
of Hominisation

Streszczenie. Artykuł przedstawia wyniki pilotażowych badań eksploracyjnych, których celem było rozpoznanie różnic występujących pomiędzy udziałem trzech kultur w procesach uczenia się w obszarach hominizacji człowieka dorosłego. W związku z czym przedmiotem badań jest międzypokoleniowe uczenie się rozpatrywane w kontekście poszczególnych wymiarów egzystencji. Badania zostały przeprowadzone w województwie opolskim, próba badawcza liczyła 50 respondentów. Posłużono się ilościową strategią badań, stosując autorskie narzędzie pomiaru.

Omawiane badania są przykładem połączenia wiedzy z zakresu antropologii, pedagogiki i psychologii do badania procesów wspierających rozwój człowieka na gruncie andragogiki. Za podstawę teoretyczno-metodologiczną rozważań przyjęto układy trzech kultur według Margaret Mead (kofiguratywnej, prefiguratywnej i postfiguratywnej) oraz wymiary bycia i stawania się człowiekiem (biologiczny, społeczny, kulturowy, podmiotowo-osobowy, neotypyczny) opisywane przez Kazimierza Popielskiego.

Zaprezentowana analiza wyników, uwzględniając powyższe kwestie, obrazuje międzypokoleniowe uczenie się jako zjawisko powszechne, występujące we wszystkich wymiarach egzystencji. Rezultaty badań wskazują, iż kultura postfiguratywna w największym stopniu bierze udział w transmisji treści związanych z wymiarem neotypycznym, a następnie społecznym i biologicznym. Z kolei układ kultury kofiguratywnej dominuje w kulturowym i biologicznym obszarze hominizacji. Prefiguratywna kultura odgrywa najmniejszą rolę w omawianym procesie, przy czym największy jej udział widoczny jest w wymiarze społecznym i kulturowym.

Słowa kluczowe: międzypokoleniowe uczenie się, wymiary bycia i stawania się człowiekiem (biologiczny, społeczny, kulturowy, podmiotowo-osobowy, neotypyczny), układ trzech kultur (postfiguratywna, kofiguratywna, prefiguratywna), hominizacja.

Summary. This article presents the results of a pilot and exploration study. The main objective of the research was to investigate the differences of intergenerational learning in the process of hominisation. For the purpose of the study the author used the quantitative strategy of research and author's instrument of measurement. In the study participated 50 adult respondents from province opolskie.

The research in question combines in a way such fields of knowledge as anthropology, pedagogics and psychology; the aim of the combination is to explore the processes which support the development of a human being in light of andragogy. Two conceptions have constituted the theoretical and methodological basis of the considerations: M. Mead's system of three cultures (prefigurative, configurative, and postfigurative) and K. Popielski's dimensions of being and becoming a man (biological, social, cultural, subjective and personal, neotic).

The author of the article presents the relationship between learning in the above-mentioned three types of culture and the dimensions of hominisation.

All the above issues have been considered in the here presented analysis of results, which depicts the intergenerational learning as a common phenomenon present in all dimensions of existence. The results of the research indicate that the postfigurative culture predominates in biological, social, and neotic dimensions. However the configurative culture takes part in biggest degree in cultural and biological dimensions. The last type of culture it predominates in social and cultural dimensions of hominisations.

Keywords: intergenerational learning, dimensions of being and becoming a human (biological, social, cultural, subjective and personal, neotic), system of three cultures (postfigurative, configurative, prefigurative), hominisation.

Problem

Współczesne społeczeństwo informacyjne, charakteryzując się szybkim postępem i ciągłymi zmianami, obfituje w wiele niepokojących zjawisk. Rosnący dystans pomiędzy złożonością świata, a zdolnością ludzi do sprostania jej przyczynił się do pogłębienia luki ludzkiej (Hejnicka-Bezwińska, 2008, s. 129). Z kolei powstały smog informacyjny, polegający na nadmiarze danych, informacji i wiedzy, koresponduje z brakiem kompetencji ludzi do: rozumienia tekstów (analfabetyzm funkcjonalny) oraz odczytywania znaków i symboli kulturowych (analfabetyzm kulturowy) (Hejnicka-Bezwińska, 2008, s. 131, 227).

W obliczu powyższych zjawisk ważne wydaje się zwrócenie uwagi na odczytanie właściwego znaczenia edukacji, która – będąc kluczem do bram XXI w. – ma umożliwić przetrwanie oraz rozwój we wszystkich płaszczyznach hominizacji. Tak pojęta edukacja jest efektem wielowymiarowej dia-

lektyki, która łączy wiedzę formalną z nieformalną, wrodzone zdolności oraz nabyte kompetencje i umożliwia nie tylko zdobywanie informacji, lecz praktyczne ich wykorzystywanie, satysfakcjonujące życie z innymi oraz doświadczanie sensu życia (Delors, 1998, s. 4).

Hominizacja jest składnikiem dziesięciościanu edukacyjnego. Jest ona wypadkową dla procesów: naturalnego rozwoju, kształcenia i wychowania oraz procesów uspołeczniających, które uwzględniają organizację i instytucjonalizację życia we współczesnym świecie (Hejnicka-Bezwińska, 2008, s. 228). Łączy się ona tym samym z paradygmatem rozwoju, ujmowanym jako całościowe zmierzanie ku pełni człowieczeństwa (Dubas, 2004, s. 211). W pedagogice ujętej antropologicznie hominizacja jest najogólniejszym pojęciem, określającym stawanie się człowiekiem. Obejmuje ona biopsychiczny rozwój oraz enkulturyzację, odnoszącą się do całościowego procesu uczenia się kultury na każdym etapie życia (Schultz, 1996, s. 165).

Podstawowym środkiem umożliwiającym realizację wyżej wymienionych celów jest uczenie się, które zostało uznane za naczelną kategorię pojęciową współczesnej pedagogiki (Hejnicka-Bezwińska, 2008, s. 12). Uczenie się obejmuje nieprzerwany bieg życia człowieka, odnajduje swoich sojuszników i realizatorów w różnych obszarach, instytucjach i odmianach ludzkiej aktywności (Okoń, 2007, s. 220). Proces ten odbywa się na drodze przekazu pokoleniowego. Transmisja wiedzy, umiejętności i nawyków może odbywać się w układzie trzech kultur, których szczegółową charakterystykę przedstawiła Margaret Mead.

Przedstawicielami pierwszego układu kultury, zwanej postfiguratywną, są rodzice i dziadkowie. W tym przypadku starsza generacja jest źródłem wszelkiej wiedzy dla młodszego pokolenia. Wszystkie pokolenia żyją razem, jednokierunkowy przekaz wzorców kulturowych, płynący od starszego pokolenia, umożliwia podtrzymanie niezmiętej tożsamości grupowej (Mead, 2000, s. 23). Przerwanie ciągłości doświadczenia kulturowego przyczyniło się do powstania kultury kofiguratywnej. W omawianym układzie główną rolę w procesie przekazywania i nabywania kultury pełnią rówieśnicy (Mead, 2000, s. 46). Z kolei szybkie tempo zmian, charakteryzujące globalne społeczeństwo, doprowadziło do utworzenia trzeciego układu kultury prefiguratywnej. Opanowanie wynalazków nowej techniki spowodowało, iż grupą dominującą w transmisji wiedzy jest młodsze pokolenie (Mead, 2000, s. 86).

W związku z powyższym główny problem badawczy zawarto w pytaniu: jakie różnice występują pomiędzy udziałem kultury prefiguratywnej, kofiguratywnej i postfiguratywnej w procesach uczenia się w poszczególnych

obszarach rozwoju człowieka? Uwzględniono przy tym następujące wymiary bycia i stawania się człowiekiem: biologiczny, społeczny, podmiotowo-osobowy, duchowy (Popielski, 1994, s. 33). Wymiar biologiczny obejmuje fizjologiczne procesy oraz czynności umożliwiające zachowanie homeostazy. Z kolei aspekt społeczny bycia i stawania się człowiekiem realizuje się w procesach przystosowawczych, których skutkami są: przystosowanie, budowanie więzi oraz prawidłowa komunikacja z innymi. Kulturowy wymiar egzystencji wyraża się w procesie aktywności kulturalnej poprzez percepcję oraz twórczość. Natomiast na płaszczyźnie podmiotowo-osobowej występują procesy kreacji, które umożliwiają wykorzystywanie zdolności oraz możliwości. Neotyczny wymiar życia człowieka związany jest z potrzebą odczuwania sensu życia i wartości oraz transcendencyjnymi odniesieniami ku Absolutowi (Popielski, 1994, s. 55).

Podstawy metodologiczne

Za podstawę teoretyczno-metodologiczną rozważań przyjęto uczenie się rozpatrywane w układzie trzech kultur według Margaret Mead oraz płaszczyzny egzystencji opisywanej przez Kazimierza Popielskiego. Celem niniejszego artykułu jest rozpoznanie różnic występujących pomiędzy udziałem trzech kultur w procesach uczenia się w hominizacji. Ze względu na eksploracyjny charakter badań, wynikający z faktu, iż międzypokoleniowe uczenie się jest pojęciem słabo rozpoznawanym w publikacjach o charakterze naukowym, zrezygnowano z budowania hipotez badawczych (Sosnowski, 2012, s. 54).

Biorąc pod uwagę obrany przedmiot badań, którym stało się międzypokoleniowe uczenie się rozpatrywane w kontekście poszczególnych wymiarów egzystencji, posłużono się strategią badań ilościowych. Zmienną zależną podlegającą wpływom innych zjawisk był proces hominizacji, a za zmienne niezależne uznano trzy kultury. Opierając się na przyjętych założeniach teoretycznych, dokonano procesu operacjonalizacji, który polegał na dobraniu wskaźników do zmiennych (Rubacha, 2008, s. 54). W przypadku każdej ze zmiennych posłużono się wskaźnikami definicyjnymi. Następnie w celu zgromadzenia materiału empirycznego skonstruowano narzędzie pomiaru mierzące doświadczenia respondentów w zakresie udziału przedstawicieli trzech kultur w obszarach rozwoju.

Autorski kwestionariusz składał się z 70 sformułowań dotyczących nabywania: wiedzy, umiejętności, nawyków w poszczególnych wymiarach eg-

zystencji. Zadanie respondentów polegało na określeniu układu kultury, w którym dochodzi do ich transmisji. W tym celu posłużono się skalą nominalną, która służy do identyfikacji jednostek lub właściwości określonego zbioru, a także nierzadko do ich klasyfikacji na poszczególne zbiory czy klasy, z uwzględnieniem ściśle określonych kryteriów podziału (Łobocki, 2010, s. 70). Każdemu wymiarowi hominizacji przypisano twierdzenia odnoszące się do jego korelatów, pełniących funkcję wskaźników definicyjnych w badaniu. Wymiarowi biologicznemu były podporządkowane twierdzenia w narzędziu od numeru 1 do 15, a społecznemu kolejne zdania od numeru 16 do 33. Sformułowania dotyczące psychicznej płaszczyzny egzystencji zostały zawarte w twierdzeniach o numerach od 34 do 55. Z kolei pozostałe twierdzenia (do 70 numeru) odnosiły się do duchowego obszaru rozwoju jednostki. Efektem pomiaru są wyniki w poszczególnych wymiarach hominizacji z uwzględnieniem przedstawicieli trzech kultur. Do analizy danych wykorzystano test nieparametryczny chi-kwadrat, który pozwala porównywać ze sobą dwa rozkłady empiryczne uzyskane w badaniu. Wówczas na podstawie otrzymanego wyniku możemy stwierdzić, czy analizowane zmienne pozostają ze sobą w zależności, czy też są od siebie niezależne (Bedyńska, Bezwińska, 2007, s. 168).

Przeprowadzone badania były pilotażowe, gdyż dostarczyły wstępnej wiedzy na temat występowania uczenia się z udziałem układów trzech kultur w poszczególnych wymiarach hominizacji. Ponadto sprawdziły trafność postawionego problemu badawczego oraz sprawność zastosowanego narzędzia badawczego. Badania zostały przeprowadzone w lutym 2012 r. w województwie opolskim na niewielkiej populacji. Przebadano 50 respondentów, którzy – zgodnie z założeniami metodologicznymi – utworzyli małą próbę badawczą (Pilch, Bauman, 2000, s. 129–130).

W ramach badań autorka posłużyła się nieprobabilistycznym doбором próby i wykorzystała technikę doboru celowego. Dobieranie jednostek do próby nastąpiło na podstawie własnej wiedzy o badanej populacji oraz celach badania (Babie, 2008, s. 224). W grupie respondentów znalazł się zbliżony odsetek kobiet, jak i mężczyzn, będących mieszkańcami: wsi Babice, miasta Głubczyce (miasto do 15 tys. mieszkańców) oraz największego miasta w województwie opolskim, a mianowicie Opola (miasto powyżej 100 tys. mieszkańców). W ten sposób skonstruowana próba badawcza miała za zadanie odzwierciedlać specyfikę egzystencji jednostek, wiążącą się z kapitałem kulturowym, materialnym i społecznym danego miejsca zamieszkania.

Próbę badawczą utworzyły osoby w wieku od 26 do 75 lat, które – zgodnie z podziałem zaproponowanym przez Elżbietę Dubas – zostały przydzie-

lone do trzech kategorii wiekowych: młodej dorosłości (od 26 do 39 roku życia), pełnej dorosłości (40–60 lat) oraz osoby powyżej 60 roku życia do starości (2000, s. 178). Dominującą grupę w przypadku obu płci utworzyli młodzi dorośli, stanowiący blisko połowę populacji objętej badaniem. Najmniejszy odsetek respondentów znalazł się w przedziale od 60 do 75 roku życia i wyniósł 15,7%. W grupie badawczej przeważały osoby zamężne i żonate, stanowiąc 76% respondentów. Najmniej liczebną grupę stanowiły wdowy – 2,7%. Respondenci w zdecydowanej większości legitymowali się wyższym (32,8%) oraz średnim wykształceniem (34,2%). Najmniej osób, bo zaledwie niecałe 8%, posiadało wykształcenie podstawowe. Z kolei edukację formalną w szkołach zawodowych ukończyło prawie 25% badanych.

Analiza wyników badań

Pierwszym omawianym obszarem hominizacji jest wymiar biologiczny, w którym uwzględniono nabywanie nawyków: zdrowotnych, seksualnych, higienicznych, pielęgnacyjnych oraz związanych z odżywianiem i używaniem używek typu alkohol, papierosy. Występowanie uczenia się w układzie trzech kultur w powyższych płaszczyznach prezentuje tabela numer 1.

Z analizy materiału badawczego wynika, że dziadkowie i rodzice przeważają prawie u wszystkich respondentów w przekazie nawyków higienicznych, a u ponad połowy w wychowaniu zdrowotnym i odpowiednim odżywianiu. Należy zaznaczyć, iż wszystkie otrzymane wyniki są istotne statystycznie. Powyższy stan rzeczy związany jest z faktem, że analizowane czynności kształtowane są w dzieciństwie pod wpływem osób pochodzących z najbliższego otoczenia, a więc zazwyczaj członków najbliższej rodziny. Analizowany typ kultury w najmniejszym stopniu bierze udział w kształtowaniu u badanych nawyków korzystania z używek takich, jak alkohol czy papierosy.

Z kolei kultura kofiguratywna tworzona przez rówieśników w największym stopniu obecna jest w procesie rozwijania aktywności fizycznej oraz spożywania alkoholu. Jest ona także typem kultury dominującym w obszarze wychowania seksualnego, co potwierdza ponad połowa respondentów. Prawdopodobną przyczyną uzyskanych wyników jest silny wpływ grupy rówieśniczej na podejmowanie inicjacji alkoholowej oraz seksualnej, co potwierdzają badania przeprowadzone na gruncie psychologii rozwojowej (Trempała, 2011, s. 261–263).

Tabela 1. Międzypokoleniowe uczenie się w wymiarze biologicznym

Układy kultury	Wymiar biologiczny								
	Wycho- wanie zdrowot- ne	Wycho- wanie seksual- ne	Nawyki aktyw- ności fizycz- nej	Nawyki higie- niczne	Nawyki pielę- gnacji urody	Nawyki zdro- wego odżywia- nia	Nawyki niezdro- wego odżywia- nia	Palenie papiero- sów	Picie alko- holu
Postfigu- racyjna	59,7%	14%	15,2%	95%	15,8%	60%	42,5%	11,2%	5,3%
Kofigu- racyjna	22%	58,3%	69,7%	5%	60,5%	17,1%	30%	44,4%	68,4%
Prefigu- racyjna	11,8%	-	15,1%	-	15,8%	8,6%	2,5%	-	-
Brak udziału	6,5%	27,7%	-	-	7,9%	14,3%	25%	44,4%	26,3%
Razem	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Wartości statysty- czne	$\chi^2=(3,N=50)=35,28; p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=24,4; p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=43,74; p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=109,64; p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=33,52; p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=33,68; p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=16,18; p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=17,82; p<0,01$	$\chi^2=(3,N=50)=44,22; p<0,001$

Źródło: badania własne

Kultura prefiguracyjna w najmniejszym stopniu jest obecna w wymiarze biologicznym. Respondenci deklarujący udział młodszego pokolenia w analizowanych kategoriach stanowią najmniejszy odsetek. Z kolei brak obecności powyższej kultury stwierdzono w przypadku: korzystania z używek, nabywania nawyków higienicznych oraz w wychowaniu seksualnym.

Opierając się na powyższych wynikach zauważamy, że układy trzech kultur w wymiarze biologicznym odgrywają najmniejszą rolę w wychowaniu seksualnym, nawykach żywieniowych oraz przekazie zachowań takich, jak palenie papierosów, picie alkoholu. W wymienionych kategoriach największy odsetek respondentów nie zadeklarował doświadczenia obecności badanych kultur. Można zatem przypuszczać, iż w tych przypadkach respondenci korzystają z innych sposobów pozyskiwania informacji niż międzypokoleniowe uczenie się.

W społecznym wymiarze międzypokoleniowego uczenia się zwrócono uwagę na transmisję umiejętności związanych z funkcjonowaniem społecznym, kształtowaniem postaw wobec innych ludzi oraz korzystaniem z urzędzeń w najbliższym otoczeniu. Uzyskane wyniki badań z uwzględnieniem kultur: postfiguratywnej, kofiguratywnej oraz prefiguratywnej prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Międzypokoleniowe uczenie się w wymiarze społecznym

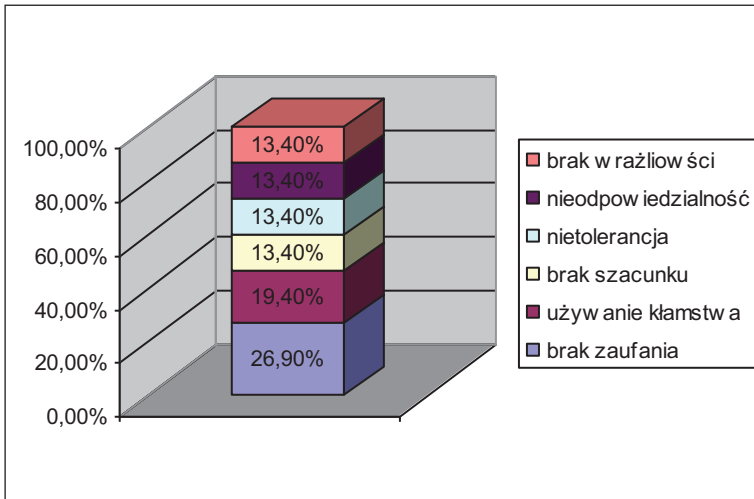
Układy kultur	Wymiar społeczny			
	Funkcjonowanie Społeczne	Postawy wobec innych ludzi		Korzystanie z Urzędzeń
		Pozytywne	Negatywne	
Postfiguratywna	50%	75%	16,7%	9,2%
Kofiguratywna	29,5%	15,6%	36,2%	43%
Prefiguratywna	7,5%	2,5%	8,6%	28,2%
Brak udziału	13%	8,4%	38,3%	19,6%
Razem	100%	100%	100%	100%
Wartości Statystyczne	$\chi^2=(3,N=50)=22,16$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=66$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=10,32$; $p<0,05$	$\chi^2=(3,N=50)=10,96$; $p<0,05$

Źródło: badania własne

Uwzględniona w badaniu kategoria „funkcjonowanie w społeczeństwie” swoim zasięgiem obejmowała czynności przystosowawcze związane z pełnieniem ról społecznych, budowaniem satysfakcjonujących relacji z innymi. Uczenie się w powyższych dziedzinach jest w sposób istotny statystycznie różnicowane przez układy trzech kultur. Jak wynika z danych przedstawionych w powyższej tabeli, w omawianym obszarze u połowy respondentów widoczny jest udział dziadków i rodziców w organizowaniu doświadczeń w tym zakresie. Umiejętności społeczne w najmniejszym stopniu kształtowane są przez młodsze pokolenie, co związane jest ze znikomym uczestnictwem tej generacji w procesie socjalizacji. W analizowanej kategorii uwzględniono również przynależność do stowarzyszeń. Jedynie 16% respondentów jest ich członkami, przy czym do przynależności w największym stopniu zachęcały ich osoby prezentujące kulturę kofiguratywną. Przy badaniu postaw respondentów wobec innych ludzi uwzględniono prezentowane przez nich cechy. Dziadkowie i rodzice biorą udział w przekazywaniu pozytywnych postaw w przypadku 75% osób objętych badaniem. Najwięk-

szy udział w kształtowaniu negatywnych cech u respondentów odgrywa układ kultury kofiguratywnej, co szczegółowo obrazuje wykres numer 1.

Wykres 1. Negatywne cechy transmitowane przez kulturę kofiguratywną

Wartości statystyczne : $\chi^2=(5,N=50)=6,79;ni$

Źródło: badania własne

Z analizy danych wynika, iż największa grupa respondentów relacje z innymi opiera na braku zaufania. Na drugim miejscu pod względem odsetka deklaracji znajduje się używanie kłamstwa. Kolejnymi cechami transmitowanymi przez układ kultury prefiguratywnej na próbę badawczą są: brak szacunku, nietolerancja, nieodpowiedzialność oraz brak wrażliwości, które uzyskały ten sam odsetek wskazań, wynoszący 13,4%. Powyższy stan rzeczy wynika z faktu, że rodzice i dziadkowie realizują proces wychowawczy, którego celem jest kształtowanie pozytywnych postaw wobec otoczenia. Należy jednak zaznaczyć, iż otrzymane wyniki są nieistotne statystycznie.

Następną umiejętnością rozpatrywaną w kontekście międzypokoleniowego uczenia się jest korzystanie z urzędzeń znajdujących się w najbliższym otoczeniu. Wyniki przedstawione w tabeli 2 pokazują, że w tym przypadku układem kultury dominującym w ich transmisji jest kultura kofiguratyw-

na. Respondenci stwierdzili, iż od rówieśników nauczyli się obsługi komputera, telefonu komórkowego, korzystania z Internetu oraz obsługi maszyn biurowych. Mniejsza grupa ankietowanych wyżej wymienione umiejętności (za wyjątkiem obsługi maszyn biurowych) nabyła od młodszego pokolenia. Układ kultury postfiguratywnej w najmniejszym stopniu uczestniczy w kształtowaniu omawianej kategorii u osób objętych badaniem. Badania wykazały, że respondenci mieszkający na wsiach od rodziców i dziadków uczyli się obsługi maszyn rolniczych oraz sprzętu gospodarstwa domowego.

Uzyskane wyniki badań w omawianym wymiarze hominizacji korespondują z koncepcją podkreślającą rolę społecznego uczenia się, które następuje poprzez: naśladownictwo, identyfikację i modelowanie (Przetacznik-Gierowska, Tyszkowa, 2006, s. 125). Analizowane umiejętności są na szeroką skalę uruchamiane w środowisku rodzinnym, a następnie rozwijane i dopełniane przez rówieśników oraz młodsze pokolenie. Dominacja danego układu kultury związana jest z jego zdolnością do zaspokajania potrzeb jednostki, łączących się z szeroko pojętym przystosowaniem społecznym.

Trzecią płaszczyzną konstruktów teretycznych, na którym oparto dalszą część postępowania badawczego, jest wymiar kulturowy. Udział kultur: postfiguratywnej, kofiguratywnej, prefiguratywnej w generowaniu doświadczeń w omawianym wymiarze przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Międzypokoleniowe uczenia się w wymiarze kulturowym

Układy Kultury	Wymiar kulturowy					
	Obyczaje	Czytelnictwo	Nawyki rekreacyjne w zakresie kultury:			Wiedza międzykulturowa
			I	II	III	
Postfiguratywna	100%	56,7%	33,5%	10,6%	13,5%	34,2%
Kofiguratywna	-	16,3%	38,9%	68,2%	54,4%	42,8%
Prefiguratywna	-	13,5%	13,8%	8,3%	14,8%	14,4%
Brak udziału	-	13,5%	13,8%	12,8%	18,2%	8,6%
Razem	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Wartości statystyczne	$\chi^2=(3,N=50)=112,5$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=25,68$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=9,84$; $p<0,05$	$\chi^2=(3,N=50)=49,68$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=22,64$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=14,32$; $p<0,01$

Źródło: badania własne

W dalszym ciągu postępowania badawczego wykazano, iż udział poszczególnych kultur uwzględnionych w badaniu w istotny statystycznie sposób różnicuje proces uczenia w wymiarze kulturowym. Z analizy danych wynika, że kultura postfiguratywna jest jedynym układem transmitującym obyczaje. Respondenci stwierdzili, iż są to głównie obyczaje świąteczne. Osoby powyżej 60 roku życia wymieniły dodatkowo zwyczaje pogrzebowe i weselne oraz panujące na Kresach Wschodnich: związane z kołędowaniem, zapustami oraz nocą świętojańską. Uzyskany rozkład wyników związany jest z faktem, iż tradycja i obyczaje są formą międzypokoleniowego przekazu doświadczenia, który jednostce dostarcza starsze pokolenie (Przetacznik-Gierowska, Tyszkowa, 2006, s. 141). Wiedza międzykulturowa jest przekazywana głównie przez kulturę kofiguratywną, a następnie postfiguratywną. Najmniejszy odsetek respondentów uzyskał ją od młodszego pokolenia. Dziadkowie i rodzice u ponad połowy osób objętych badaniem braли udział w rozwoju ich czytelnictwa. Najmniejszą rolę w kształtowaniu tego nawyku odgrywa młodsze pokolenie, co związane jest z brakiem jego udziału w procesie socjalizacji respondentów.

W wymiarze kulturowym autorka wzięła również pod uwagę nawyki rekreacyjne, które zostały zbadane w oparciu o teorię Antoniny Kłoskowskiej, dotyczącą trzech zakresów zasięgu kultury. Partycypacja w pierwszym zakresie kultury wyznaczona jest zasięgiem środków masowego przekazu: TV, Internetu i radia. Drugi zakres opiera się na bezpośrednich kontaktach z innymi jednostkami. W zrealizowanych badaniach objął on spotkania w małej społeczności lokalnej oraz uczęszczanie do restauracji, pubu, kawiarni. Ostatni z zakresów dotyczył korzystania z instytucji kultury, takich jak: teatr, opera, biblioteka, filharmonia (Gajda, 2008, s. 88–89).

W kształtowaniu nawyków rekreacyjnych we wszystkich zakresach dominuje kultura kofiguratywna. Największy jej udział widoczny jest w drugim zakresie kultury. Ponadto ponad połowa osób objętych badaniem omawianemu układowi kultury przypisuje kształtowanie nawyków związanych z uczęszczaniem do placówek, które umożliwiają bezpośredni kontakt ze sztuką. Dominująca obecność rówieśników w tym przypadku może być związana z faktem, iż są oni grupą, z którą respondenci spędzają czas wolny.

Przedostatnim obszarem hominizacji objętym badaniem jest wymiar podmiotowo- osobowy. Nabywanie umiejętności kreacyjnych, autoedukacyjnych i transgresyjnych w układzie trzech kultur przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Międzypokoleniowe uczenie się w wymiarze podmiotowo-osobowym

Układy kultur	Wymiar podmiotowo-osobowy		
	Umiejętności kreacyjistyczne	Umiejętności autoedukacyjne	Umiejętności transgresyjne
Postfiguratywna	47,6%	32,9%	58,9%
Kofiguratywna	29,9%	40%	27,6%
Prefiguratywna	10,4%	11,9%	6,4%
Brak udziału	12,1%	15,2%	7,1%
Razem	100%	100%	100%
Wartości statystyczne	$\chi^2=(3,N=50)=18,96$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=10,48$; $p<0,05$	$\chi^2=(3,N=50)=39,12$; $p<0,001$

Źródło: badania własne

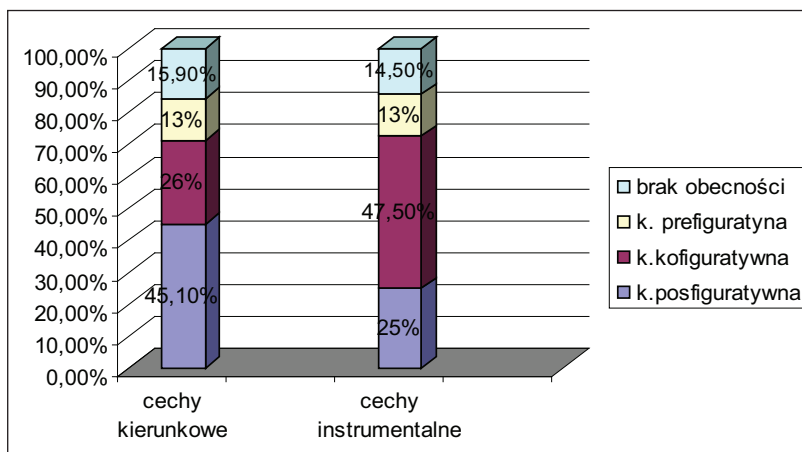
Przeprowadzone analizy wykazały, iż trzy kultury w sposób istotny statystycznie różnicują nabywanie umiejętności występujących w wymiarze podmiotowo-osobowym. Pierwsza z analizowanych kategorii wiąże się z mocą kreującą, która wyraża się w formule „mogę, chcę, potrafię” (Popielski, 1994, s. 123) i określa człowieka jako istotę zdolną do stawiania się. Umiejętności kreacyjistyczne w przeprowadzonym badaniu diagnozowały: posiadanie pozytywnych przekonań na temat własnej osoby, wykorzystywanie mocnych stron oraz wiarę we własne siły. W rozwoju powyższej kategorii u największego odsetka respondentów brali udział rodzice oraz dziadkowie. Najmniej obecna w tym przypadku jest kultura prefiguratywna.

Kolejnym wskaźnikiem podmiotowo-osobowego sposobu bycia i stawiania się człowiekiem są umiejętności autoedukacyjne. W postępowaniu badawczym uwzględniono proces nabywania cech instrumentalnych, charakteryzujących człowieka od strony intelektualno-sprawnościowej oraz kierunkowych, uwzględniających sferę uczuciowo-wolicjonalno-motywacyjną jednostki (Aleksander, 2006, s. 602–603).

Ogólna analiza materiału wykazała, że omawiane umiejętności u 40% respondentów są kształtowane poprzez udział przedstawicieli kultury kofiguratywnej. Na drugim miejscu w ich transmisji znajdują się dziadkowie i rodzice.

Różnice w kształtowaniu się cech instrumentalnych i kierunkowych z uwzględnieniem kultur: postfiguratywnej, kofiguratywnej, prefiguratywnej przedstawia wykres numer 2.

Wykres 2. Udział trzech kultur w kształtowaniu cech kierunkowych i instrumentalnych

Wartości statystyczne : $\chi^2=(3,N=50)=13,84$; $p<0,01$ (cechy kierunkowe); : $\chi^2= (3,N=50)=16,4$; $p<0,001$ (cechy instrumentalne)

Źródło: badania własne

Analiza zestawionych danych wykazała, iż kultura postfiguratywna w większym stopniu u respondentów jest obecna w procesie kształtowania cech kierunkowych. Z kolei kultura kofiguratywna największą rolę odgrywa w procesie nabywania cech instrumentalnych. Również u prawie połowy respondentów uczestniczą w przekazie wiedzy, umiejętności i doświadczenia. Udział kultury prefiguratywnej w przypadku kształtowania cech instrumentalnych i kierunkowych występuje na podobnym poziomie. Przy czym proces kształtowania cech kierunkowych, jak i instrumentalnych jest w sposób istotny statystycznie różnicowany przez przedstawicieli trzech kultur.

Ostatnią kategorią podmiotowo-osobowego wymiaru hominizacji rozpatrywaną w badaniu są umiejętności transgresyjne, wyrażające się w pokonywaniu zaistniałych trudności i ograniczeń. Układ kultury postfiguratywnej bierze udział w ich rozwoju u ponad połowy respondentów. Młodsze pokolenie, podobnie jak w przypadku omówionych już kategorii, w najmniejszym stopniu generuje doświadczenia w procesie ich nabywania. Prawdopodobną przyczyną uzyskanego rozkładu wyników w wymiarze podmiotowo-osobowym jest fakt, iż na rozwój psychiczny jednostki w największym stopniu wpływają doświadczenia z dzieciństwa uzyskiwane od znaczących osób pochodzących z rodziny.

Ogólną dynamikę podmiotowo-osobową jednostki, najbardziej charakterystyczną dla ludzkiego sposobu bycia i stawania się, wyraża wymiar neotyczny.

Przejawia się on w uaktywnieniu potrzeb, dążeń, odniesień wobec treści egzystencji, które są związane z sensem, wartościami, szczęściem.

Transmisję korelatów związanych z wymiarem neotycznym przez układ trzech kultur ilustruje tabela 5.

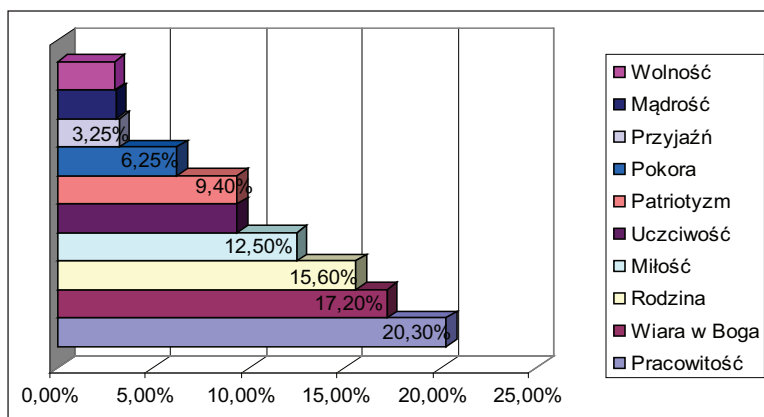
Tabela 5. Międzypokoleniowe uczenie się w wymiarze neotycznym

Układy kultur	Wymiar neotyczny			
	Odczuwanie szczęścia	Wychowanie religijne	Poszukiwanie sensu życia	Przekaz Wartości
Posfiguratywna	52,6%	93,2%	71,8%	83,3%
Kofiguratywna	26,3%	6,8%	18,8%	16,6%
Prefiguratywna	7,9%	-	9,4%	-
Brak udziału	13,1%	-	-	-
Razem	100%	100%	100%	100%
Wartości Statystyczne	$\chi^2=(3,N=50)=22,8$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=102,4$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=49,66$; $p<0,001$	$\chi^2=(3,N=50)=98,28$; $p<0,001$

Źródło: badania własne

Zastosowana procedura badawcza wykazała, iż układy kultur różnicują w sposób istotny statystycznie wszystkie uwzględnione w badaniu korelatory wymiaru neotycznego. Z analizy zestawionych danych wynika, iż kultura postfiguratywna dominuje we wszystkich kategoriach omawianego wymiaru. Udział kultury kofiguratywnej w największym stopniu uwidocznił się w przypadku osiągnięcia szczęścia oraz poszukiwania sensu życia. Najmniej widoczną grupą biorącą udział w kształtowaniu treści związanych z wymiarem neotycznym jest młodsze pokolenie. Największy odsetek respondentów zadeklarował, iż to dziadkowie i rodzice najczęściej byli podmiotami organizującymi wychowanie religijne oraz przekaz wartości. Ponad połowa osób objętych badaniem doświadczyła również ich udziału w dążeniu do osiągnięcia szczęścia oraz poszukiwania sensu życia. Szczegółową listę transmitowanych wartości ilustruje wykres numer 3.

Wykres 3. Wartości transmitowane w procesie hominizacji

Wartości statystyczne : $\chi^2=(9,N=50)=19,2;p<0,001$

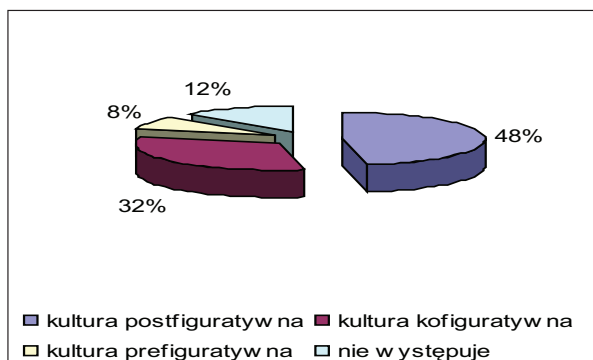
Źródło: badania własne

Najczęściej przekazywanymi wartościami w grupie badawczej są: pracowitość i wiara w Boga. Następnie rodzina i miłość, które zostały zadeklarowane przez ponad 10% respondentów. Z kolei wartości uczciwość i patriotyzm uzyskały identyczny odsetek wskazań, przy czym patriotyzm, jako transmitowana wartość, został wymieniony tylko przez osoby z kategorii wiekowych: pełna dorosłość i starość. Najmniejszą grupę utworzyły osoby doświadczające przekazu wartości takich, jak: wolność, mądrość, przyjaźń. Należy zaznaczyć, iż otrzymane wyniki są istotne statystycznie.

Próbując zinterpretować uzyskane wyniki badań w analizowanym wymiarze, możemy przypuszczać, iż wynikają one z kilku prawidłowości. Otóż rodzice i dziadkowie są osobami rozpoczynającymi procesy wychowania religijnego oraz internalizacji wartości. Ponadto odgrywają oni dużą rolę w rozwoju emocjonalnym jednostki. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż młodsze pokolenie, nie biorąc udziału w wychowaniu religijnym i transmisji wartości, generuje doświadczenia związane z odczuwaniem szczęścia oraz poszukiwaniem sensu w życiu.

Zestawienie powyższych wyników badań z poszczególnych wymiarów hominizacji pozwoliło określić miejsce międzypokoleniowego uczenia się w tym procesie (wykres 4).

Wykres 4. Międzypokoleniowe uczenie się w procesie hominizacji

Wartości statystyczne: $\chi^2=(3,N=50)=20,72;p<0,001$

Źródło: badania własne

Z analizy wykresu wynika, iż międzypokoleniowe uczenie się jest rodzajem uczenia się dominującym w hominizacji. Różnice w udziale poszczególnych kultur mają znaczenie istotne statystycznie. Kultura postfiguratywna u największego odsetka respondentów jest obecna w przekazie wiedzy, umiejętności i nawyków we wszystkich płaszczyznach bycia i stawania się egzystencji. Członkowie omawianego układu kultury tworzą podstawową komórkę społeczną, pełniącą znaczącą rolę w procesie socjalizacji. Na drugim miejscu znajduje się kultura kofiguratywna. Z kolei kultura prefiguratywna okazała się typem kultury, który w najmniejszym stopniu zaznacza swoją obecność w generowaniu doświadczeń związanych z edukacją respondentów. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że międzypokoleniowe uczenie się nie wystąpiło w obszarze, który stanowi jedynie 12% ogólnie ujętego procesu hominizacji. Można więc przypuszczać, iż jest to obszar, na którym występują inne typy uczenia się.

Podsumowanie

Zrealizowane badania pilotażowe potwierdziły zasadność rozpatrywania międzypokoleniowego uczenia w kontekście paradygmatów – układu trzech kultur oraz wielowymiarowego procesu kreowania egzystencji. Uzyskane wyniki, z racji niereprezentatywności, nie posiadają rangi dokumentów badawczych. Są jednak przykładem ciekawego połączenia teorii z zakresem an-

tropologii, pedagogiki i psychologii do badania procesów wspierających rozwój człowieka na gruncie andragogiki. Potwierdzają także zasadność posługiwania się skonstruowanym narzędziem badawczym, które w przyszłości zostanie wykorzystane do badań obejmujących dorosłych mieszkańców poszczególnych powiatów województwa opolskiego. Ponadto eksploracyjny charakter badania ukazał różnice zarysowujące się między układem trzech kultur w procesach uczenia się w wymiarach hominizacji. Powyższe dane mogą zostać wykorzystane do tworzenia hipotez w kolejnych przedsięwzięciach badawczych dotyczących międzypokoleniowego uczenia się.

Reasumując wyniki badań, możemy stwierdzić, iż międzypokoleniowe uczenie się jest zjawiskiem powszechnie obecnym w najszerszym procesie dekaderu edukacyjnego, jakim jest hominizacja. Występuje ono we wszystkich wymiarach bycia i stawania się człowiekiem, będąc dominującym rodzajem uczenia się. Kultura postfiguratywna w największym stopniu bierze udział w transmisji treści związanych z wymiarem neotypycznym, a następnie społecznym i biologicznym. Z kolei układ kultury kofiguratywnej dominuje w kulturowym i biologicznym obszarze hominizacji. Prefiguratywna kultura odgrywa najmniejszą rolę w omawianym procesie, przy czym największy jej udział widoczny jest w wymiarze społecznym i kulturowym.

Próbując zinterpretować uzyskane dane, możemy stwierdzić, iż dominująca obecność kultury postfiguratywnej w określonych wymiarach hominizacji wynika z faktu, iż jest ona płaszczyzną pierwotnej socjalizacji. Z kolei przedstawiciele pozostałych układów kultur są realizatorami wtórnej socjalizacji, mogącej pełnić funkcje kompensacyjne wobec wychowania w rodzinie oraz edukacji formalnej. Zatem uczenie się w obszarze trzech kultur odzwierciedla wielowymiarowość człowieka jako „[...] jednostki, członka rodziny i społeczeństwa, obywatela i producenta, wynalazcy techniki i twórcy marzeń” (Faure, 1975, s. 15).

Bibliografia

- Aleksander T. (2006), *Samokształcenie*, [w:] U. Śmietana, F. Adamski (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Babie E. (2008), *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Bedyńska S., Brzezicka A. (2007), *Statystyczny drogowskaz. Praktyczny poradnik analizy danych w naukach społecznych na przykładach z psychologii*, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa.
- Czerniawska O. (2000), *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.
- Delors J. (1998), *Edukacja. jest w niej ukryty skarb*, Raport dla UNESCO, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich Wydawnictwa UNESCO.
- Dubas E. (2004), *Podstawowa kategoria andragogiczna „dorosłość” i jej aksjologiczny kontekst*, [w:] J. Kostkiewicz (red.), *Aksjologia edukacji dorosłych*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Dubas E. (2000), *Edukacja dorosłych w sytuacji samotności i osamotnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Faure E. (1975), *Uczyć się, aby być*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Gajda J. (2008), *Antropologia kulturowa. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Hejnicka-Bezwińska T. (2008), *Pedagogika ogólna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Kozielecki J. (1997), *Transgresja i kultura*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Kwieciński Z. (1992), *Socjopatologia edukacji*, Mazurska Wszechnica Nauczycielska, Olecko.
- Łobocki M. (1999), *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Malewski M. (2010), *Od nauczania do uczenia się o paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Mead M. (2000), *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Okoń W. (2007), *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Pilch T., Bauman T. (2000), *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Popielski K. (1994), *Neotypyczny wymiar osobowości*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
- Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M. (2006), *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Rubacha K. (2008), *Metodologia badań nad edukacją*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Schultz S. (1996), *Instytucja wychowania*, [w:] R. Schulz (red.), *Antropologiczne podstawy wychowania*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Sosnowski T., *Doceńmy badania eksploracyjne*, „Roczniki Psychologiczne Tom XV” 2012, nr 3.
- Trempała J. (2011), *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.